

Tre spor i sprogvidenskabens udforskning af den mundtlige fortælling

Af *Bettina Perregaard*

I det følgende vil jeg beskæftige mig med den mundtlige fortælling eller narrativen, som den studeres på et sprogvidenskabeligt grundlag. Interessen for narrativitet har været voksende inden for mange discipliner, siden den tidligt blev udforsket af Franz Boas og Edward Sapir i den antropologiske lingvistik, af Propp (1958/1968) i folkloristikken, og af Bartlett (1932) i psykologien. Historieforskningen har en særlig interesse i fortællingen som mulighed og begrænsning, hvad blandt andre Hayden White har problematiseret (1987, 1999). Også litteraturvidenskab har en selvfølgerlig optagethed af fortællingens fremadskridende handling (for en forskningsoversigt om narrativitet inden for litteraturvidenskab, se Holmgaard 1994 og for et temanummer om narrativitet inden for psykologien, se *Psyke & Logos*, 1996). Sprogfilosoffen Paul Ricoeur har med sit store værk (1984, 1986, 1988) haft betydning for den senere udvikling og diskussion inden for hver af disse discipliner.

Formålet med denne artikel er at give en forskningsoversigt, der viser, hvordan sprogvidenskab først har beskæftiget sig med narrativer i to spor. Det ene går tilbage til William Labov og Joshua Waletzky's artikel *Narrative Analysis: Oral versions of personal experience* fra 1967, der fokuserer på narrativens struktur og funktioner. Det andet kan følges tilbage til Dell Hymes' analyser fra 1970'erne og 1980'erne af især indianske myter og fortællinger og hans samtidige udvikling af et analyseapparat, som hævdes at kunne appliceres på narrativer over hele verden. I løbet af 1990'erne har indflydelsen fra andre discipliners beskæftigelse med fortællingen været mærkbar, og sprogvidenskab bevæger sig selv ind på disses traditionelle domæne. Dermed kan et tredje spor identificeres, som især lægges af antropologen og lingvisten Elinor Ochs. Hun interesserer sig for narrativens socialiserende og identitetsskabende funktion og for den interaktionelle proces, som identitet forhandles igennem. Jeg vil diskutere hver af de tre retninger og kommentere nogle af de analyser, der er udløbere af dem. På den baggrund vil jeg fremhæve to ind-

byrdes forbundne spørgsmål: Hvilken betydning har konteksten for narrativens form og indhold? Og hvordan påvirker antagelser om forholdet mellem begivenhed og fortælling, sprog og virkelighed den narrative analyse?

Kulturel baggrund og social klasse

Hvert af de tre spor har en forankring i eller en forbindelse til den samme problemstilling, som har med forholdet mellem kulturel og social baggrund og ulighed i skolesystemet at gøre.

William Labov har haft størst betydning for de muligheder, sprogvidenskaben har set i narrativer som forskningsfelt. Derfor har udgangspunktet for Labovs forskning også påvirket, hvad man siden har valgt at beskæftige sig med, og hvordan analysen af det indsamlede materiale er blevet grebet an. Man har måttet forholde sig til de spørgsmål, som Labov rejser, og de problemer, der ligger i hans antagelser, men over de seneste ti år er der sket en vis afmatning i forhold til Labovs to overordnede formål med analysen af narrativer. Det er til dels sket ud fra en egentlig kritisk vurdering af Labovs projekt, men mest på grund af en forskydning i interesse og fokus inden for det akademiske samfund.

Labov ville med sit datamateriale nå frem til en forståelse af narrativens struktur og funktioner. Han identificerede dens komponenter, sammenholdt disse med narrativens overordnede organisation og undersøgte dens formelle egenskaber i forhold til de to funktioner, der har med fortællerens gengivelse af et virkeligt hændelsesforløb at gøre og med hans eller hendes måde at forholde sig til samme hændelsesforløb på: den referentielle funktion og den evaluerende funktion. Det var det ene formål.

Det andet formål var bundet til Labovs langt større projekt om forholdet mellem sproglig variation og social marginalisering. Et af Labovs hovedværker (Labov 1972) bygger således på data indsamlet fra midten af 1960'erne i New York City. Materialet skulle afdække sproglige forskelle imellem *standard English* (SE) og den form for *black English*, som tales af store dele af den sorte befolkning i U.S.A., på landet og i byerne, men mest karakteristisk blandt unge mennesker i de store byers ghettoer. Labov og hans medarbejdere fokuserede på den manglende læsefærdighed blandt de børn og unge, som de interviewede individuelt og optog, når de opholdt sig gruppevis på gaden eller i lånte lokaler.

Labov beskrev strukturen i *black English vernacular* (BEV). Men i stedet for at understøtte skolesystemets bestræbelser på at kompensere for fejl og mangler i børnenes sprogbrug satte Labov sig for at vise, at BEV var en fuldt ud så kompleks variant som SE. Som analysen skred frem, blev det yderligere klart, at børnenes læseproblemer ikke på nogen ligefrem måde skyldtes strukturelle uoverensstemmelser mellem SE og BEV. De egentlige årsager til den manglende læsefærdighed skyldtes politiske og kulturelle konflikter i klasseværelset.

Den sociolingvistik, som Labov udviklede, var kvantitativt tilrettelagt. Det materiale, der lå til grund for *Language in the Inner City* (Labov 1972), bestod af en lang række interviews og gruppeoptagelser med børn og unge i south-central Harlem, som blev fulgt igennem længere tid, og 100 interviews med voksne mennesker fra samme bydel. Begge grupper var overvejende af arbejderklasse, mens en mindre gruppe af de voksne informanter tilhørte middelklassen. Den form for dataindsamling udviklede det sociolingvistiske interview som genre. Det kom siden til at danne skole og inspirerede også den store dataindsamling til det danske Projekt Bysociolingvistik (1991). Oplysningerne om kulturel baggrund, social klasse, alder og køn blev sammenholdt med karakteristiske træk i informanternes sprogbrug.

Det var afgørende for kvaliteten af data, at et interview forløb på en uformel og afslappet måde. Labov stillede derfor sine informanter spørgsmål, der kunne udløse en indre bevægelse, der ville gøre den enkelte så opslugt af sin fortælling, at den rene vare – *black English vernacular* – som det ellers kun tales inden for særlige *speech communities* ville udfolde sig. Labov stillede især spørgsmålet: »Were you ever in a situation where you were in serious danger of being killed, where you said to yourself ‘This is it’?« (Labov 1972, p. 354). Om informantens reaktion på spørgsmål som dette skriver Labov:

The narratives that we have obtained by such methods form a large body of data on comparative verbal skills, ranging across age levels, classes, and ethnic groups. Because they occur in response to a specific stimulus in the interview situation, they are not free of the interactive effect of the outside observer. The form they take is in fact typical of discourse directed to someone outside of the immediate peer group of the speaker. But because the experience and emotions involved here form an important part of the speaker’s biography, he seems to undergo a partial reliving of that

experience, and he is no longer free to monitor his own speech as he normally does in face-to-face interviews (Labov 1972, pp. 354-355).

Labov har ikke haft narrativer som sin primære interesse. Faktisk er det begrænset, hvad han har publiceret om emnet (Labov og Waletzky 1967, Labov 1972, Labov og Fanshel 1977, Labov 1982, Labov 1997), men han mente altså, at narrativen i det sociolingvistiske interview gav de bedste muligheder for at undersøge, hvordan informanterne talte i uformelle sammenhænge blandt familie og venner. Labov er blevet kritiseret for sin manglende diskussion af, hvad »a partial reliving of that experience« indebærer og for sin manglende problematisering af det sociolingvistiske interview som kontekst for de indsamlede narrativer. I Labov 1982 og 1997 forsøger han at imødekomme noget af den kritik, men det har ikke ført til en egentlig revision af modellen fra 1967.

Resultatet af Labovs samlede undersøgelse gik imod skolesystemets opfattelse af problemet med læsevanskeligheder som et spørgsmål om et mangelfuldt og underudviklet sprog hos store dele af den sorte befolkning – den såkaldte *deficit theory* – et sprog som man hævdede ikke egnede sig for problemløsning og logisk tænkning i skolen. Men den særlige forbindelse der måtte vise sig at være imellem kulturel og social baggrund, karakteristiske træk ved narrativens indre organisation og børns skoleforløb lå som et til dels uudforsket terræn i Labovs værk, som andre forskere siden valgte at bevæge sig ind på i deres beskæftigelse med den mundtlige fortælling i skolen.

Sproglig variation og forskelle i narrativ struktur viste sig således at kunne forklare nogle af de sammenstød, der er imellem særlige grupper af børn og det etablerede skolesystem. Formålet med at sammenholde enkelte børns kulturelle og sociale baggrund med strukturen i deres narrativer var at nå til en forståelse af, hvordan konflikter – foruden at bunde i ideologiske spørgsmål – også bundede i uvidenhed om og manglende erkendelse af de sproglige kvaliteter og den sproglige organisation, der konstituerer mange børns verbale færdigheder, og som adskiller sig markant fra brugen af og normerne for SE. De forskningsmæssige udløbere af Labovs projekt nåede et højdepunkt i 1980'erne (Cazden 1988; Gee 1989; Heath 1983; Michaels 1981, 1986; Ochs et al. 1989/1996).

BEV var foruden at være karakteristisk for et bestemt socialt lag også karakteristisk for en bestemt kulturel gruppe med særlige historiske rødder. Et af de træk, man tidligt fokuserede på, var tilknytningen til en

overvejende mundtlig fortælletradition, hvor skriftsprog med undtagelse af Bibelen var så godt som fraværende i hverdagslivet. Også Dell Hymes satte sine analyser af narrativer i forhold til en karakteristik af det mundtlige overfor det skriftlige. Mange børn har ikke en fortrolighed med skriftsprog og dermed heller ikke en fortrolighed med de normer for interaktion – mundtlige som skriftlige – der kendetegner interaktionen i skolesystemet. Fælles for Labov og Hymes er en erkendelse af, at nogle narrativer er mere mundtlige end andre. Labov så en kvalitet i brugen af de implicite træk, som i hans materiale viser sig i det, han kalder *embedded evaluation*. Hymes fokuserer på den mundtlige fortælling som en urform med rødder langt tilbage i historien, kulturelt særegen, men med fremtrædende universelle træk. Den minoritet, som Hymes interesserer sig specielt for, og hvis fortællinger han analyserer, er indianerne. Som fælles omdrejningspunkt kan man sige, at beskæftigelsen med forholdet mellem det mundtlige og det skriftlige har haft stor betydning. Det forhold slog igennem, både når man sammenlignede kulturer, og når man sammenlignede sociale klasser (Chafe 1994, Tannen 1989).

Mens Labovs model fik stor betydning for analysen af narrativer, har Hymes' model ikke fået nogen særlig bevågenhed (begge gennemgås nedenfor). Til gengæld var det Hymes' metodologiske overvejelser, der kom til at præge, hvordan man udforskede interaktionen i klasseværelset. Hymes insisterede på at undersøge sproget i kontekst. Han indså tidligt, at det, vi er nødt til at vide om sproget i klasseværelset, er, hvordan det er organiseret i brug af både lærere og elever og i de *speech communities*, som eleverne kommer fra. Betydning ligger også i intonation, stemmeføring, rytme og stil. Det er ved at udnytte sådanne muligheder i sproget, at vi viser respekt og disrespekt, omsorg eller ligegyldighed, at vi udvikler en intimitet eller skaber en distance, at vi signalerer alvor eller leg (Hymes 1972, p. xiii). Et udsagns hensigtsmæssighed og meningsfuldhed vurderes løbende i situationen, og læreren afgør som den mest magtfulde af parterne, hvad der er relevant, passende og brugbart på hvilke tidspunkter. Interaktionen i klasseværelset udfolder sig i mønstre, der er ensartede på tværs af en lang række klasseværelser, men som også kan afvige markant fra hinanden. Pointen er imidlertid, at den sociale organisation og interaktionen i det enkelte klasseværelse vil bevæge sig i det samme mønster over lang tid. Det er bl.a. dette mønster, der påvirker de muligheder, børn har for at få et godt skoleforløb. Derfor bør det erkendes af lærere og måske også af eleverne: »The participants in the situation must themselves in effect be ethnographers of their own situation«

(Hymes 1972, p. xiv). Det er præcis, hvad flere lingvister og lærere senere har bestræbt sig på at blive. Courtney Cazden forlod universitetet for igen at undervise små børn. Hun indgik et samarbejde med Hugh Mehan, som identificerede mønstre og strukturer i klasseværelsesinteraktionen (Mehan 1979). Ligeledes hjalp Shirley Brice Heath lærere til at udvikle en større bevidsthed om, hvad der foregik i deres klasseværelser (Heath 1983). Det er således den kombinerede lingvist og etnografs opgave at gøre disse mønstre synlige for deltagerne ved at påvise den systematik, hvormed de går igen. Er vi først opmærksomme på, hvordan vores kommunikative adfærd på de fleste områder er regelmæssig, kan vi bedre forklare, hvad der sker i klasseværelser, når to forskellige mønstre af regelmæssighed støder sammen, umiddelbart viser sig uforenelige og dermed bringer forstyrrelse, afvisning og fornægtelse med sig. Når sproget skal undersøges i konteksten, er det, fordi det kun er i konteksten, at vi kan finde ud af, hvordan sproget er organiseret, så det kommer til at tjene en række forskellige sociale formål. For at kunne forstå sproget i dets kontekst kræves det, at man forstår de betydninger, den mening, som konteksten og sproget har for deltagerne selv. For at lingvisten og etnografen kan opnå den indsigt, må han eller hun selv indgå i og udforske sammenhængen.

Hymes understreger dermed, at det ikke er nok at fokusere på sprogets referentielle funktion. Det er afgørende at forstå dets sociale funktioner i bestemte sammenhænge. Labov og Hymes er enige om, at det er absurd at opfatte mange skolebørn som *linguistically deprived*, men Hymes understreger samtidig, at det er lingvistens opgave at finde ud af, hvordan det alligevel giver mening for *læreren* at opfatte børn sådan, når deres sproglige kompetence afviger fra, hvad skolen har af forventninger til den. Hvis skolen ikke etablerer de former for kontekster, der ellers trækker på børnenes kommunikative kompetence, eller hvis skolen ikke giver mulighed for, at børn kan bruge sproget til de formål, de er vant til at bruge det til, så udsættes børn for en form for undertrykkelse, der er mere almindelig, end man skulle tro. Alle børn har måske en reel chance for at tilegne sig og udnytte de kommunikative strategier, som skolens normer bygger på, men disse har også en social betydning, der kan være uoverensstemmende med de normer, børnene bringer med sig hjemmefra eller fremelsker i kammeratskabsgruppen. Disse strategier involverer og anfægter identitet og selvopfattelse. Hymes forsvarer alligevel ved flere lejligheder (Hymes 1972, p. xlvi, 1994/1996, p. 185-206) den udkældte Basil Bernstein, som også brugte børns narrativer som udgangspunkt for

bestemmelsen af deres tilhørsforhold inden for hhv. *restricted code* og *elaborated code* (Bernstein 1971, 1973). Bernstein respekterer værdierne i *restricted code*, samtidig med at han insisterer på, at denne form for sprogbrug i forhold til *elaborated code* har sine begrænsninger. Selvom man skal forstå og fastholde barnets forankring i *restricted code*, så skal man også lære barnet at operere inden for *elaborated code*. Det er deri undervisning består. Bernstein har fået større betydning for uddannelsesforskningen i Australien end i U.S.A. i tilknytning til M.A.K. Halliday udvikling af en sprogteori og en genrepædagogik (Halliday og Martin 1993; Hasan og Williams 1996). Hymes kalder sin tilgang til den sproglige analyse for *the ethnography of communication*, og det er, som det ses, en anden form for sociolingvistik end Labovs.

Hymes viser, at måder at ræsonnere på, tænke på, gentage udsagn på, som er bundet til den narrative form, ingen prestige har i skolesystemet. Hos elever og studerende afvises denne form som anekdotisk. Det er imidlertid Hymes' pointe, at den narrative form for forståelse er grundlæggende hos mennesket, og at den også karakteriserer de måder at ræsonnere på, der *har* prestige i skolen:

To exclude the anecdotes of others by a rule against anecdotes in general is in effect to privilege one's own anecdotes without seeming to do so.

In sum, if one considers that narrative may be a mode of thought, and indeed that narrative may be an inescapable mode of thought, then its differential distribution in a society may be a clue to the distribution of other things as well – rights and privileges having to do with power and money, to be sure, but also rights and privileges having to do with fundamental functions of language itself, its cognitive and expressive uses in narrative form (Hymes 1978/1996 p. 114).

Hymes afviser, at skolegang og skriftsprog er de eneste former for erfaring, vi som mennesker har med litterær form. Han hævder, at de principper af litterær kvalitet og af et litterært tilsnit, som han identificerer i den traditionelle indianske mundtlige fortælling, ligger potentielt i alle sprog, i alle *speech communities*, og er til rådighed for alle mennesker, deraf det lidt besynderlige udtryk *oral literature* (Bright 1982). Dette skal erkendes, værdsættes og udnyttes i klasseværelset, fordi det er en værdifuld ressource i sproget (p. 140). At man har identificeret forskelle

i sprogbrugen mellem grupper, der er forankret i hhv. en mundtlig fortælletradition og en skriftsproglig tradition, betyder altså ikke, at der ikke er potentielt skriftsproglige træk at finde i den første gruppe. Forskningen i den mundtlige fortælling kan udvide forståelsen af den potentielle lighed i forskellige måder at udnytte sproget på og også udvide forståelsen af de kræfter, der er i arbejde, når den kommunikative kompetence formes (1996, p.191).

Også Elinor Ochs har beskæftiget sig med børns socialisering gennem sproget og betydningen heraf for deres skoleforløb. De to artikler *Detective Stories at Dinnertime: Problem Solving Through Co-Narration* (1989/1996) og *Storytelling as a Theory-Building Activity* (1992) skal læses som bidrag til den forskning, der beskæftiger sig med, hvordan børn socialiseres i familien, og diskuterer i hvilket omfang denne form for socialisering giver dem mulighed for at klare sig godt i skolen. Der er to ting, det er vigtigt at kunne i skolen, der indebærer en måde at tænke på, som børnene skal kunne udnytte for at få mest muligt ud af undervisningen: De skal kunne opstille og afprøve en hypotese og de skal kunne løse de problemer, de støder på undervejs. Med de to artikler hævder forfatterne, at børnene tilegner sig sådanne færdigheder ved at indgå i helt almindelig dagligdags interaktion, hvori det at udfolde og lytte til fortællinger er en vigtig komponent. Et sted, hvor denne form for interaktion foregår, er omkring middagsbordet. Middagsbordet udgør således et *opportunity space*. Jeg vil diskutere det begreb og Ochs' øvrige arbejde sidst i denne artikel.

William Labovs model

Labov og Walezky var til dels inspirerede af den russiske folklorist Vladímir Propp, som i 1928 lavede en analyse af det begrænsede antal af funktioner, som han mente alle eventyr er bygget op om. Først i 1958 blev bogen oversat til engelsk, hvor den fik titlen *The Morphology of the Folktale* og stor betydning for udviklingen af den strukturelle analyse inden for flere discipliner. Propps analyse afveg markant fra tidligere tiders måde at klassificere eventyr på. Hvor man hidtil havde klassificeret materialet efter historisk baggrund, geografisk tilknytning eller ydre lighedspunkter, så argumenterede Propp for, at man i stedet for denne utilstrækkelige og usystematiske form for klassifikation kunne nå frem til en

egentlig bestemmelse af eventyrets komponenter og funktioner ved at basere sin analyse på de indre sammenhænge i materialet. Propp mente, at klassifikationen måtte udspringe af en sammenligning af eventyrenes temaer. Man måtte holde de forskellige komponenter i det enkelte eventyr adskilt for derefter at sammenligne en række eventyr i forhold til samme komponenter. Derved kunne man nå frem til en forståelse af eventyrets morfologi: »a description of the tale according to its component parts and the relationship of these components to each other and the whole« (Propp 1968, p. 19). Propp mente med sine 31 fremanalyserede funktioner at have lavet en komplet beskrivelse af eventyrets forløb og organisation.

Ligesom Propps er Labov og Waletzky's analyse formel. Formålet med den er at identificere og klassificere komponenter i narrativen på sætningsniveau for derefter at redegøre for deres indre organisation i narrativen som helhed. Labov og Waletzky's ambition i forhold til Propps analyse var altså at nå ned i et strukturelt lag, som Propp ikke beskæftigede sig med.

For Labov og Waletzky er den mindste funktionelle enhed i narrativen sætningen. Hver sætning i narrativen har altså en funktion i forhold til tilhøreren. Disse funktioner forklares som seks forskellige strukturelementer. En sætning kan have som funktion at sammenfatte et tema eller en pointe, at orientere om tid og sted, gengive et handlingsforløb, vurdere og kommentere, redegøre for handlingsforløbets afslutning eller igen at bringe fortællingens univers i forbindelse med nutiden. Labov og Waletzky benævner disse strukturelementer *abstract*, *orientation*, *complicating action*, *evaluation*, *resolution* og *coda*. Samtidig er narrativen som helhed organiseret på en måde, der er genkendelig fra narrativ til narrativ ligesom Propps eventyr har grundlæggende træk til fælles. (I fordanskningen af centrale begreber hos Labov i det følgende trækker jeg i et vist omfang på Erik Møller (1993)).

Det grundlæggende spørgsmål for den narrative analyse lyder hos Labov og Waletzky: »How can we relate the sequence of clauses in the narrative to the sequence of the events inferred from the narrative?« (1967/1997, p. 12). Det temporale forløb knyttes til den referentielle funktion, idet Labov og Waletzky forudsætter, at man gengiver begivenheder i samme rækkefølge, som de fandt sted: »The basic narrative units that we wish to isolate are defined by the fact that they recapitulate experience in the same order as the original events« (1967/1997, p. 13).

I deres materiale identificerer Labov og Waletzky fire forskellige for-

mer for sætninger: uafhængige sætninger, frie sætninger, koordinerede sætninger og begrænsede sætninger. Det er kun de uafhængige sætninger, der er relevante for det temporale forløb. Narrative sætninger dannes af uafhængige sætninger, der holdes sammen af en temporal lås. Det er en nødvendig forudsætning for, at man kan tale om en narrativ, at der indgår minimum to narrativsætninger, hvor imellem der befinder sig en temporal lås. Deres rækkefølge kan ikke ændres, uden at man også ændrer på forståelsen af, hvordan begivenheden må være foregået i virkeligheden (Labov og Waletzky 1967/1997, p. 14, Labov 1982, p. 225).

Det, der bestemmer, hvorvidt sætninger kan defineres som narrativsætninger er deres distribution (*displacement set*). Hvis en sætning er låst i den temporale orden og altså ikke kan optræde andre steder i narrativen, uden at fortolkningen af begivenhedens forløb bliver en anden, hvis dens distribution med andre ord er begrænset, så er der tale om en narrativ sætning. Og det er ifølge Labov og Waletzky »the defining characteristic of narrative« (1967/1997, p. 15).

Frie sætninger kan derimod optræde hvor som helst i narrativen, fordi de ikke er bundet til det temporale forløb. De koordinerede sætninger er narrativsætninger, hvor det ikke kan afgøres, om den ene kommer før eller efter den anden, som når to handlinger forekommer samtidig i virkeligheden. Det er to sætninger, hvis rækkefølge giver samme mening, selvom de er knyttet til det temporale forløb. De begrænsede sætninger kan optræde visse steder i narrativen, men ikke så frit som frie sætninger.

Vi får altså Labovs definition af, hvad en narrativ er, men vi får ingen definition af begrebet *experience*. Men tilsyneladende kan den få en fast sproglig form, en særlig syntaks:

We define narrative as one method of recapitulating past experience by matching a verbal sequence of clauses to the sequence of events which (it is inferred) actually occurred (Labov 1972, p. 359).

Det er således muligt med sproget at indfange og afspejle en række begivenheder, som de fandt sted i et tidsmæssigt forløb i virkeligheden. Det er denne antagelse om forholdet mellem sprog og virkelighed, som vi er nødt til at acceptere for at kunne gå videre med Labovs argumentation.

Kritikken af Labovs model

Kritikken af Labov har som sagt fokuseret på to punkter: Labovs bagvedliggende antagelse om forholdet mellem begivenhed og fortælling og hans manglende diskussion af kontekstens betydning for den narrative struktur (Mishler 1986). Herhjemme har Erik Møller i sin bog fra 1993 *Mundtlig fortælling – fortællingens struktur og funktion i uformel tale* taget begge kritikpunkter op. Møllers materiale er indsamlet i sammenhæng med, og hans analyser indgår som en del af Projekt Bysociolingvistik.

Møller indvender, at Labovs forståelse af forholdet mellem sprog og virkelighed er unuanceret, fordi Labov tilsyneladende ser dem »som to størrelser der uproblematisk spejler sig i hinanden« (1993, p. 154). Labov opererer ikke med strukturelementerne inden for en udsigelsesmodel, hvorfor han ikke kan redegøre for forholdet mellem fortælleren og det fortalte – imellem synsvinkel og struktur. Møller laver derfor en sådan udsigelsesmodel, der gør det muligt at sammenholde de enkelte strukturelementer med fortælleren placering i det fortalte.

For Møller bliver fortælleren et »subjektivt omdrejningspunkt« for forholdet mellem virkelig begivenhed og fortælling, og fortællingen tager form af en social rekonstruktion af, hvad der er foregået – på fortælleren præmisser:

Hvis man anskuer fortællingen på denne måde, bliver det klart at der finder både en gengivelse af virkeligheden og en bearbejdelse sted på én gang. Der skabes så at sige en fortællingens virkelighed der ikke er uafhængig af den 'objektive' virkelighed, men heller ikke blot et billede på den – den er sin egen virkelighed (Møller 1993, p. 159).

Møller foreslår, at fortællingen ansues som en kompleks sproghandling, idet det er fortælleren *intention*, der bestemmer udvælgelsen »af komponenter fra den kognitivt lagrede faktuelle begivenhed« (p. 160). Foruden Labovs referentielle og evaluerende funktion, opererer Møller derfor med en kommunikativ funktion (p.167).

Jeg ser det som et problem i Møllers model, at den forudsætter, at forståelsen af narrativen alene bliver til på baggrund af en vurdering af afsenders *intention* med at fortælle den. Det er også et problem, at modellen ikke tager højde for, at den kontekst, hvori den virkelige begivenhed fandt sted, er lige så afgørende for dens sproglige og indholdsmæssige udformning som den kontekst, hvori den fortælles.

Det er en velkendt kritik af pragmatikken, at den alene fokuserer på afsenders intention og dermed på den bevidste, velovervejede sproghandling (Fairclough 1995). Narrativer optræder imidlertid også i sammenhænge, hvor samtaleparterne netop ikke kan siges at have den fornødne afstand, refleksion, eller bevidsthed, der kan forklare narrativen som et resultat af intention alene (hvad gruppeoptagelserne i Møllers materiale også viser). De sociale praksisformer, som narrativerne indgår i, er snarere karakteriseret ved en ulige fordeling af magt og status, (tale)rettigheder og forventninger. Hermed mener jeg både institutionelle sammenhænge som klasseværelset, hvori læreren både kan bede om og afvise børns narrativer (Michaels 1981; 1986), og familien, hvor børns narrativer i højere grad betvivles og anfægtes (Aronsson/Cederborg 1994), eller kammeratskabsgruppen, hvor der stilles forskellige krav til fortælleren om at positionere sig hensigtsmæssigt (Bamberg 1997). Alle disse sammenhænge er underlagt sociale og kulturelle normer, et gruppepres eller et ideologisk pres, som sjældent er erkendt hos parterne. Det påvirker f.eks. også de narrativer, som patienter fortæller deres læge (Ainsworth-Vaughn 1998). Således er alle narrativer underlagt et uigennemskueligt net af sociale, kulturelle, politiske og ideologisk betingede forhold, som de løbende skal forhandles igennem og formuleres på baggrund af (Goffman 1974).

Dermed bliver også den kontekst, som fortællingen refererer til, interessant, for den har formet de muligheder, vi dengang havde for at indgå i, opfatte og forstå det passerede. Dette punkt diskuteres ikke af Møller, og det indgår derfor heller ikke i hans model. Fortællerens perception af virkeligheden opfattes hos både Labov og Møller som neutral. Men man oplever aldrig noget fra en neutral position. Hos Labov kan virkeligheden afspejles i sproget, og hos Møller kan man bevidst manipulere med den, så den passer til den *intention*, man har med at fortælle, men det er den sociale interaktion og de sociale praksisformer vi løbende er en del af, som bestemmer, hvordan vi overhovedet *kan* erfare. Hvordan vi så *har* erfaret, viser sig bl.a. i vore fortællinger.

Møller påpeger, at det er nødvendigt at omdefinere Labovs strukturelementer for at kunne redegøre for narrativs struktur inden for andre former for interaktion end det sociolingvistiske interview. Således viser han, at narrativer former sig anderledes i løbet af de gruppesamtaler, som udgør en del af materialet, end i det konversationelle interview, hvor feltarbejderen er alene med informanten. Forholdet imellem samtaleparterne, deres fælles referenceramme eller mangel på samme, deres evne eller

vilje til at opmuntre, spørge og sympatisere eller omvendt deres trang til at afbryde, korrigere, betvivle eller afspore fortællingen har stor indflydelse på, hvordan den former sig i konkrete situationer.

Møller erstatter Labovs seks strukturelementer med følgende fem: *indleder*, *orientering*, *handlingssekvens*, *evaluering* og *afslutter*. Den vigtigste forskel i forhold til Labov ligger i, at Møller tildeler de sætninger af evaluerende karakter, der knytter sig til det fortidige univers, strukturelementet handlingssekvens, hvor Labov ville karakterisere alle former for kommentarer og vurderinger og også direkte tale som *evaluation* (Møller 1993, p. 183).

En anden forskel ligger i Møllers observation af, at strukturelementet orientering både kan udnyttes som dramatisk effekt og ofte har karakter af reparation. De forskellige strukturelementer udnyttes altså ikke på en ensartet måde i forskellige former for narrativer. Igennem sin iagttagelse af strukturelementet orienterings karakter af reparation kommer Møller imidlertid selv til at pege på et problem, der gælder for både Labov og Møllers egen model.

Hos både Labov og Møller er analysens objekt fortællingen som produkt. Det er det, der faktisk blev sagt, der bestemmer analysen, og hvordan fordelingen af strukturelementer på sætninger skal være. Det er den måde, Labov og Møller forud for analysen har redegjort for, hvilke sproglige træk, der er karakteristiske for hvert strukturelement, der bestemmer klassifikationen. Såfremt hvert element er bestemt rigtigt i forhold til definitionen, må analysen siges at være korrekt.

Men bagom overfladestrukturen – bag om produktet – synes vi, at vi kan følge fortælleren i processen – i en form for dybdestruktur. I den følgende lille sekvens fra én af Erik Møllers narrativer bliver dette problem synligt. Informanten fortæller om, hvordan hun tabte sin vielsesring dagen efter sit bryllup, da hun ville lægge brudebuketten på sine bedsteforældres grav:

Informant	7	hand	så tog vi så derop der dagen efter
Informant	8	hand	så ville jeg jo vifte sneen væk så man kunne se navnene ik'
Feltarbejder			ja (pause)
Informant	9	ori	og så havde jeg stået og beundret dem der
Informant	10	hand	det ser da meget pænt ud
Informant	11	ori	jeg havde sat brudebuketten ik'
Informant	12	ori	og taget en rose fra til mig selv ik'

Overfladestrukturen synes her at vise, at informanten står og beundrer navnene på gravstenen, mens dybdestrukturen synes at antyde, at det er blomsterne, hun beundrer, da det er brudebuketten, der er grunden til, at hun overhovedet befinder sig på kirkegården på netop dette tidspunkt. Informanten kommer tilsyneladende i tanke om, at hun endnu ikke har fortalt om arrangementet af blomsterne. Den forglemmelse reparerer hun derfor på med ytringen i linje 11. Vi forstår godt i hvilken rækkefølge tingene må være foregået i virkeligheden, selvom de kommer til at fremstå i omvendt rækkefølge i fortællingen. Men det kan modellen ikke tage højde for, for den er bundet til produktet og overfladestrukturen. Når linje 9 får strukturelementet orientering og ikke handling skyldes det netop dette, at der ikke er tale om den rækkefølge, tingene er foregået i i virkeligheden: Først har hun arrangeret blomsterne og derefter har hun beundret dem.¹ Når dette forhold ikke fremgår af sætningernes rækkefølge, så kan de ikke hver især tildeles strukturelementet handlingssekvens. Man kan altså sige, at selvom vi her har et tydeligt eksempel på et kronologisk forløb, der ønskes udtrykt i fortællingen, så kan modellen ikke fange det forløb, når det ikke udtrykkes som forventet i overfladestrukturen, men kommer til udtryk som reparation.² Pointen er, at modellen, selvom den er bygget op om *sequence*, ikke altid kan indfange den kronologisk fremadskridende handling. Strukturelementet 'orientering' er simpelthen ikke dækkende for den funktion, sætningen i linje 9 har.

Dell Hymes' model

Hvor Labov har sin inspiration fra Saussures strukturalisme og både skriver i forlængelse af den og op imod den, er Dell Hymes vokset ud af en mere amerikansk tradition for at integrere lingvistik og antropologi. Denne tradition går tilbage til slutningen af 1800-tallet, hvor man, i frygt for at mange og meget forskellige indianske sprog ville forsvinde i takt med opløsningen af de indianske samfund, indledte en omfattende indsamling af data om disse sprog. Det var U.S.A.'s første egentlige antropolog Franz Boas, som stod for den tidlige del af dette arbejde, og det blev fulgt op af hans elever Melville Jacobs og Edward Sapir. Af indsamlerne krævede det både en etnografisk interesse, viden om indianske kulturer og en stor fonetisk kompetence. En del af det indsamlede materiale bestod af narrativer, fortalt af indianere med særlige evner for den mundtlige fortælling, transskriberet af etnografen og oversat til engelsk.

Dell Hymes har fortsat arbejdet med at bestemme opbygningen og betydningen af en række narrativer, der stammer fra den nordlige del af Stillehavskysten i U.S.A., og som altså er indsamlet for mange år siden og derfor kun foreligger i én eller flere skriftlige versioner. Hymes' model er bygget til dette materiale, men siden han første gang præsenterede den i 1976 (Hymes 1976/1981), er han blevet stadig mere overbevist om rigtigheden af at benytte den tilgang, når man skal forstå og fortolke narrativer i almindelighed. Han har efterhånden inddraget andet materiale end de indianske myter og bl.a. afprøvet modellen på børns mundtlige fortællinger og på enkelte af de narrativer, som Labov indsamlede i New York.

Hymes' bidrag til den sprogvidenskabelige forskning i narrativer må siges at være vægtigt. Så meget desto mere besynderligt er det, at han med få undtagelser nær ingen indflydelse har haft på, hvordan andre har valgt at gribe den narrative analyse an. Han henviser til Dennis Tedlock (1983), som beskæftiger sig med *narrative poetry* hos Zuni indianere og til James Paul Gee, som er én af de få, der tidligt lod sig inspirere af Hymes' model. I 1997 – i 30-året for offentliggørelsen af Labov og Watzkys artikel – viede tidsskriftet *Journal of Narrative and Life History* en hel årgang til kommentarer og kritik og synsvinkler på den gamle artikel, som alle de inviterede forfattere – mere end 50 i alt – på en eller anden måde har måttet forholde sig til i deres arbejde. Som nævnt har også Dell Hymes udfordret Labovs model (Hymes 1991/1996), men Hymes er tilsyneladende ikke blevet inviteret til at bidrage til den hyldest af Labov, som særnummeret af tidsskriftet er tænkt som. Hvad der er endnu mere påfaldende, er, at der på de mere end 400 sider ikke er én eneste henvisning til Hymes, på trods af, at samtlige bidragydere refererer bredt til forskellige retninger og discipliner inden for beskæftigelsen med narrativer.

Det er på denne baggrund, at Hymes' artikel fra 1998 *When is Oral Narrative Poetry? Generative Form and its Pragmatic Conditions* kan læses som en måske bitter reaktion på at blive ignoreret. (I en note pointerer Hymes, at hans analyse af John L.'s fortælling, som stammer fra Labovs datamateriale, bringes her, fordi dén måde at forstå Labovs narrativer på overhovedet ikke omtales i det pågældende særnummer).

Hvor Labovs model er bygget op om *sequence*, er Hymes' model bygget op om *equivalence*. Det udtryk har han hentet hos Roman Jakobson (1960), og det refererer hos Hymes til rytmiske mønstre af ligevægtighed, gentagelse, fordobling eller en form for ekko i den indre organisation af narrativen. *Equivalence* er det, man finder, når man bevæger sig frem og

tilbage i teksten og identificerer sådanne mønstre af gentagelse, rytme og allitteration eller på anden måde iagttaget, hvordan temaer går igen. Hvis man ikke kan finde den slags mønstre i sit narrative materiale, så er det ikke, fordi de ikke er der, men fordi man ikke har fundet nøglen til dem: »A lack of patterning shows a lack in interpretation« (1998, p. 478).

Hymes kalder sin fremgangsmåde eller sin tilgang til den narrative analyse for *verse analysis*, og han taler om den implicitte arkitektur i narrativer, der er bygget op om tre dele:

1. Den mundtlige fortælling har ikke sætninger, men *lines*.
2. Forbindelser mellem *lines* er ikke styret af *sequence* alene, men af *equivalence*.
3. Den mundtlige fortælling vækker og tilfredsstiller forventningen om en stram struktur, der foruden *lines* består af *verses*, *stanzas*, *scenes* og *acts*.

Bestemmelsen af elementerne *lines*, *verses* og *stanzas* er vokset ud af Hymes' egne analyser, mens elementerne *scenes* og *acts* er udnyttet med inspiration fra Kenneth Burke (1945). Verset er det letteste at identificere, da det indledes med en partikel – ofte et tidsadverbium, en præposition eller en konjunktion. Når man har identificeret versene, har man en ramme, der gør det muligt at bestemme én eller flere linjer heri. Samtidig kan man følge, hvordan versene hænger sammen i grupper af to og fire eller af tre og fem. En sådan gruppe benævner Hymes en *stanza* eller en strofe. Også stroferne vil være organiserede i grupper af to og fire eller tre og fem, som så udgør fortællingens *scenes*. Endelig kan en lang fortælling organisere scenerne i to eller flere *acts*.

Den mundtlige fortælling er altså organiseret i linjer. Både Boas og hans elever Sapir og Jacobs gik imidlertid ud fra, at fortællinger er prosa, og derfor skrev de dem ned i sætninger og afsnit. Fordi fortællingen ikke er metrisk, forudsatte de, at den heller ikke har samme indre organisation som traditionel digtning. Af samme grund bestræbte i hvert fald Jacobs sig på af stilistiske grunde at udelade gentagelser i de engelske oversættelser. Men disse gentagelser er selvfølgelig af grundlæggende betydning for forståelsen af den indre organisation, som Hymes hævder, at alle fortællinger har. Den mundtlige fortælling er *measured*. Hermed menes, at betydningen af den bl.a. ligger i relationen mellem dens linjer. Der er en regelmæssighed i den mundtlige fortælling *imellem* linjerne, på samme måde som vi i digtningen finder en regelmæssighed i de metriske linjer.

Det er derfor et enormt rekonstruktionsarbejde, Hymes har påtaget sig ved at sammenholde de forskellige versioner af de samme fortællinger på originalsprog og i engelske oversættelser, sætte dem op så de læses i linjer, hvorved betydningen af pauser, rytme, gentagelse, fordobling o.s.v. bliver tydelig. På den måde har han fremmanet en ny mundtlighed i det skriftligt overleverede materiale, og resultatet er forbløffende. I praksis er det vanskeligt at analysere narrativer i overensstemmelse med Hymes' forskrifter, men er man først én gang nået frem til et overbevisende resultat, er det svært ikke at lade sig fascinere af det mønster og den regelmæssighed og den konsistens, fortællingen fremstår med. Ved at udforske den indre organisation kommer vi også tættere på det spørgsmål, der lyder: I hvilket omfang er vi bevidste om disse relationer, mens vi fortæller, hvad er kulturelt, og hvad er kognitivt bestemt?

Den *form*, regelmæssigheden antager, er i hvert fald tæt forbundet med historiske og kulturelle forhold. På baggrund af tradition og overlevering skaber *speech communities* narrativer, der er organiseret i to og fire eller tre og fem. Den enkelte fortæller trækker på disse ressourcer, men kan også udfordre, forny og udnytte dem på særlige måder. I en nyere artikel angiver Hymes tillige, at det er muligt, at man ved at veksle imellem to og fire på den ene side og tre og fem på den anden samtidig markerer en form for intimitet og fortrolighed over for en form for kontrol og social distance, der er knyttet til hhv. et feminint og et maskulint univers. Således viser han igennem analyser af et par indianske myter, hvordan organisationen både afhænger af, hvem narrativen fortælles til og hvordan magten er fordelt mellem aktørerne i narrativen.

Det er sværere at bestemme linjerne, end det er at identificere større enheder i narrativen. Men Hymes tager afsæt i verbet. Hvis der er et verbum, er der som regel også en linje. Gentagelser eller paralleller vil også angive begyndelsen eller slutningen på linjer, der står i et forhold til hinanden. Men der er ikke noget enkelt kriterium, der gør det muligt på en mekanisk måde at identificere linjer i materialet. Flere forskellige træk og mønstre bidrager til en erkendelse af, hvordan narrativen er organiseret som helhed og i detaljen, og det er det fremanalyserede mønster i helheden, der gør analysen troværdig. Således er analysen styret af to overordnede principper: Den fremanalyserede struktur skal være konsistent, og man skal kunne finde den ved løbende at sammenholde form og indhold. Variation i indhold markeres ved variation i form. En tilsyneladende undtagelse må derfor kunne forklares i forhold til de principper, der styrer resten af fortællingen.

Det ses, at Labov og Hymes er enige om, at narrativen kan isoleres og betragtes som en enhed i et eventuelt længere diskursivt forløb. Det er en forudsætning for hver af modellerne, at en sådan opdeling er mulig. Det er ikke en holdning, der på samme måde deles af andre forskere. Efterhånden som diskursanalysen er blevet en integreret del af den narrative analyse, fremstår narrativen aldeles sårbar og følsom for den kontekst, den optræder i. Således konkluderer Ochs et al. (1989/1996), at narrativen skal forstås som dynamisk og *open-ended*. Ofte vil der være tale om en form for *co-narration*, der udelukker forestillingen om den autoritative fortæller. Jeg mener dog ikke, at de forskellige tilgange til narrativer udelukker hinanden. Det er meget forskellige formål med den narrative analyse, der har drevet dem frem, og forskningen som helhed er blevet beriget af hver af dem.

Kritikken af Hymes

Som sagt har Dell Hymes' analyser ikke haft nogen stor gennemslagskraft, og kritikken af dem har været behersket. I et kort indlæg ved en konference indvender William Bright (1982), at

The possibility remains open, in fact, that some Native American cultures – or culture areas – simply told their narratives as prose – or, to put it more properly, that they lacked a distinction between prose and poetry in their literary discourse (p. 277).

Bright fremhæver derefter et eksempel fra en anden indiansk kultur i det sydlige Californien, hvor de mønstre, som Hymes identificerer, tilsyneladende ikke forekommer. Bright advarer derfor imod, at man på for løst et grundlag postulerer universelle træk i den narrative struktur. Kritikken ligger mange år tilbage, og Hymes har arbejdet intenst med modellen siden da og afprøvet den på helt andre narrativer. Dertil har han fået hjælp af James Paul Gee, som med inspiration fra Hymes har udviklet et noget enklere analyseapparat.

Gee har både analyseret børns (1989) og voksnes (1991) narrativer, og det er ham, der har udviklet begrebet *thematized echoes* (1996, 1997), som han bruger til at anskueliggøre, hvordan den sidste del af en narrativ afspejler eller er et ekko af den første. En fortælling kan således udfolde

sig som en kinesisk æske: Hovedfortællingen kan bestå af to bifortællinger, der er indholdsmæssigt forskellige (refererer to forskellige begivenheder), men strukturelt ensartede (der er ligheder imellem de to forløb). Temaerne for de to bifortællinger samles op til sidst og afrunder hovedfortællingen med en pointe. Også hos Gee er det slående, hvordan gentagelser, paralleller og rytme viser sig på flere niveauer i fortællingen, der vedrører både indholdet og det sproglige udtryk. Ud fra sine analyser når Gee frem til en dybere fortolkning af fortællingernes betydning for fortælleren, men han viser også, hvordan forskelle i narrativ struktur har implikationer for, hvordan fortælleren forstås og vurderes i institutionelle sammenhænge. I én artikel (Gee, 1989) viser Gee således, at to 11-årige piger med forskellig kulturel og social baggrund organiserer deres fortællinger på vidt forskellige måder. De ligger hhv. langt fra og er i overensstemmelse med de normer for sprogbrug, der er gældende i skolesystemet. Han sandsynliggør, at det for den ene pige, der ved sin udnyttelse af rytme, ekko, sideordning, variation i tempo og styrke trækker på tilhørers evne til selv at skabe sammenhæng i fortællingen, vil være vanskeligt at lære at skrive ræsonnerende tekster, fordi hendes sprogbrug afviger markant fra de skriftsproglige genrer, det forventes, at hun tilegner sig i skolen. I den anden piges fortælling er der imidlertid en eksplicit formuleret logisk og temporal sammenbinding de forskellige strofer imellem, der giver hende et forspring i skriftsproglig sammenhæng. Hun taler allerede et sprog, der på det syntaktiske niveau ekspliciterer relationer som årsag-virkning, først-dernæst, hvis-så. De uddannelsesmæssige konsekvenser heraf er store, hvis disse forskelle i måder at formulere sig på ikke erkendes i tide.

I en anden artikel hævder Gee (1996) i overensstemmelse med Hymes, at alle narrativer har en indre organisation, der fungerer sådan, at den stiller en række *interpretative questions*. Det er spørgsmål, som vi må besvare tilfredsstillende, for at vi kan sige, at vi har forstået, hvad fortællingen handler om. Den strukturelle, sproglige analyse hjælper os til at stille de rigtige spørgsmål og få de rigtige svar. Narrativen, som Gee analyserer, er fortalt til en læge af en patient, som efterfølgende blev diagnosticeret som skizofren, bl.a. ud fra en vurdering af, at hun i den pågældende situation virkede usammenhængende og forstyrret. Lægen har bedt hende fortælle om spændende ting, hun har oplevet i sit liv. Gee argumenterer for, at hvis noget synes usammenhængende i overfladestrukturen, må man lede efter betydningen i dybdestrukturen. Opsat i linjer, vers og strofer fremtræder fortællingen da også sammenhængende og menings-

givende og Gees fortolkning af den giver den yderligere dybde. Således viser han, at der er en mening med de brud, der forekommer i den, men at denne mening ikke erkendes af lægen, hvad der både får konsekvenser for den umiddelbare behandling af patienten og det videre sagsforløb.

Hymes (1996) kommenterer og udbygger Gees analyse af den pågældende fortælling. De er i store træk enige om fortællingens indre organisation, men Hymes er mere detaljeret og fint registrerende i sin analyse. Sammenfattende må man sige, at Hymes når langt i detaljen, mens Gee udnytter sine analyser til at pointere de ideologiske og politiske implikationer af forskelle i sprogbrug og institutionernes vurdering af den.

Kontekst og virkelighed

Parallelt med at Labov og Hymes hver især har udviklet deres idéer om narrativers struktur, har de forskellige tilgange til diskursanalyse fremlagt teorier om kontekstens betydning for, hvad der siges, og hvordan det siges. Diskussionen af kontekst som problem for beskrivelse og analyse går igennem det meste af den litteratur, der beskæftiger sig med sproget på et sociolingvistisk grundlag (Hanks 1996; Duranti og Goodwin 1992). Men de forskellige retninger inden for diskursanalysen forholder sig forskelligt til konteksten. Der er særligt to tilgange, som har præget analyserne. Det er bemærkelsesværdigt, at de bevidst integreres, selvom det teoretiske fundament og den historiske baggrund for hver af dem ikke synes at anspore til en sådan integration.

Den ene retning er konversationsanalysen, som blev udviklet af især Harvey Sacks, Emanuel A. Schegloff og Gail Jefferson (1974) med inspiration fra Harold Garfinkels etnometodologi (1967, 1972). Sacks (1972) har beskæftiget sig med børns narrativer. Af hans analyse af en minimal sådan: *The baby cried. The mommy picked it up* fremgår det, at han beskæftiger sig med konteksten, sådan som den afslører sig i konkrete, korte udvekslinger eller uddrag af fortællinger. Det er de normer for interaktion og sproglig sammenhæng, som er usynlige for os, fordi vi er socialiseret til at følge dem, der interesserer konversationsanalytikerne. De beskæftiger sig med, hvordan vi interagerer i konkrete situationer, og hvordan det, vi siger, gøres forståeligt for dem, vi taler med. Deres beskrivelser af samtalens mekanismer er minutiøse, og de redegør for, hvordan man markerer, at man ønsker at fortælle en historie, hvordan

man får og holder på sin taletur igennem længere tid o.s.v. Jefferson diskuterer i artiklen *Sequential Aspects of Storytelling in Conversation* (1978), hvordan narrativer fortælles i samtaler, hvordan de introduceres og afsluttes, hvordan fortælleren på én gang skaber en sammenhæng imellem det, der er gået forud, og kommunikerer relevansen af det, han eller hun nu vil fortælle. Jefferson har udviklet et transskriptionssystem, som i dag bruges af mange, og som Elinor Ochs også udnytter i sine analyser af narrativers funktioner i forskellige former for samtale.

Den anden retning udspringer af den klassiske lingvistiske antropologi, som Hymes som sagt har gjort meget for at forny og udvikle. Her indsamles større mængder af forskelligartet data over lang tid, hvor en bestemt gruppe mennesker følges i deres hverdag. Det er en kategorisering og analyse af hele det etnografiske materiale, der lægges til grund for præsentationen af det. Således vil det som regel være sådan, at man vurderer, hvordan betydningen af noget i én sammenhæng hænger nøje sammen med, hvordan noget kommer til udtryk i en helt anden sammenhæng. Således er det en forudsætning for analysen af én kontekst, at man har bevæget sig og fulgt en gruppe mennesker på tværs af en række kontekster. Derfor er det heller ikke alene normer for en bestemt type interaktion, der bestemmer, hvordan man skal forstå, hvad der foregår i løbet af den (Duranti 1997). Således synes de to retninger teoretisk og analytisk svært forenelige.

Der er ét element af kontekstbegerbet, som alle, der beskæftiger sig med narrativer, interesserer sig særligt for. Det er det, man kan kalde for rekontekstualisering. Hos Labov var det et definerende træk ved narrativen, at den afspejlede en selvoplevet begivenhed. Noget, der er foregået i én kontekst, bliver sat ind i en ny kontekst, hvor fortælleren med Labovs ord »becomes deeply involved in rehearsing or even reliving events of his past« (1972, p. 354). Selv hvis vi udvider Labovs definition af narrativen, så den kommer til at omfatte drømme eller forestillinger, der altså ikke kan påberåbe sig status af virkelige begivenheder, vil der være tale om en verbalisering af noget, som fortælleren forholder sig til igen. En ældre psykologisk undersøgelse som Frederic Bartletts om *Remembering* (1932) beskæftigede sig netop med fænomenet rekontekstualisering. En række forsøgspersoner blev gentagne gange bedt om at genfortælle en original indiansk myte. Bartlett viste, hvordan genfortællingerne både indholdsmæssigt og strukturelt bar præg af forsøgspersonernes forankring i en vestlig kultur. Siden har Wallace Chafe (1998) bl.a. inspireret af Bartlett beskæftiget sig med emnet, og Diane Beals (1998) har dis-

kuteret Bartletts forsøg i forhold til Bakhtins idé om bevidstheden som socialt og dialogisk konstrueret.

Man kan således inddrage konteksten på flere forskellige planer.

- I. Den umiddelbare kontekst for fortællingen, f.eks. det sociolingvistiske interview. Hvilke muligheder og begrænsninger ligger der i den situation. Hvordan kommer den til at forme, hvad fortælleren anser for at være relevant og interessant for feltarbejderen at lytte til?
- II. Den kontekst, der var for det fortalte. Hvordan bestemte den kontekst til dels fortællerens rolle i begivenheden og dermed den position, hvorfra han eller hun nu taler: a) Konteksten dengang er med til at forme fortællerens syn på, hvad der skete; b) den er med til at forme fortællerens måde at fortælle om begivenheden på; c) den er med til at forme fortællerens vurdering af, hvorvidt begivenheden er relevant at fortælle om i den aktuelle kontekst. I hvilket omfang bærer vi 'det samme' med os fra kontekst til kontekst?
- III. Den kontekst, der derefter skabes for at forstå det fortalte. Som regel fortælles historier for at aflevere en pointe, afføde en reaktion, for at samtalepartneren skal engagere sig i en bestemt problemstilling o.s.v. Den anklagede person fortæller en historie til politiet, til advokaten, til de sociale myndigheder om, hvad der skete ved en bestemt lejlighed. Fortællingen omsættes i forskellige rapporter, der skal tjene forskellige formål: Politiet skal afgøre, om der skal rejses tiltale. Advokaten skal beslutte sig til, hvad der er at sige til personens forsvar. Lægen skal vurdere, om personen er utilregnelig eller psykisk uligevægtig. Rapporterne rekontekstualiserer på hver deres måde den anklagedes egen fortælling. Til sammen skal de nu danne et særligt billede af personen, der afgør, hvad der videre skal ske i sagen (Linell 1998).

Her ser vi, hvordan tre forskellige former for kontekst kan være centrale for forskellige former for undersøgelser. Den første, der fokuserer på situationen, vil trække på konversationsanalysen for at bestemme narrativens funktion og placering i en bestemt type samtaler. Nancy Ainsworth-Vaughn (1998) har i sine analyser af læge-patient samtaler demonstreret, at narrativer i denne sammenhæng har en anden karakter og en anden funktion, end man tidligere har været opmærksom på. Foruden at operere med den velkendte *Labovian narrative*, finder hun mange eksempler i

sit materiale på det, hun kalder *habitual narratives*, som ikke er organiseret kronologisk, men fremhæver forhold, der er tilbagevendende inden for et bestemt tidsrum – ofte symptomer. Da de således er generaliserede, ville de ikke blive anerkendt som narrativer af Labov. Men her indgår de i en *speech event*, hvor de får betydning for vores viden om, hvad der foregår i læge-patient samtalen. Desuden forekommer *hypothetical narratives*, som tilbyder en alternativ forståelsesramme. De besvarer f.eks. spørgsmål som »hvilke symptomer ville jeg have, hvis jeg led af ...«. Ainsworth-Vaughn viser, hvordan lægen og patienten er sammen om at skabe forskellige *storyworlds*, der er hypoteser om, hvad patienten fejler. Også samtaler mellem psykolog/psykoterapeut og klient har siden Labov og Fanshels værk *Therapeutic Discourse* (1977) været underlagt sproglige analyser både fra en diskursiv og en narrativ synsvinkel.

Den anden form for undersøgelse, der fokuserer på menneskers bevægelse over en række af kontekster, vil interessere sig for, hvordan de indbyrdes forholder sig forskelligt til den samme begivenhed, eller hvordan de fortæller om den samme begivenhed på forskellig måde, alt efter hvem de taler med og omstændighederne for fortællingens produktion. Karin Aronsson og Ann-Christin Cederborgs (1994) analyse af interaktionsmønstret hos en familie, der har valgt at gå i familieterapi, er et eksempel på, hvordan en families *joint biography* (Goffman, 1983) løbende må forhandles af dens medlemmer, og hvordan de tydeligvis samme begivenheder erindres og forstås vidt forskelligt af de forskellige medlemmer. Aronsson og Cederborg diskuterer også, hvordan familiemedlemmerne bruger deres fortællinger til at positionere sig i forhold til hinanden og de begivenheder, de er fælles om. Ligeledes demonstrerer Michael Bamberg (1997), hvordan positioneringsprocessen udfolder sig på tre forskellige niveauer: 1) Hvordan er fortællingens personer positioneret i forhold til hinanden i det narrative univers? 2) Hvordan positionerer fortælleren sig i forhold til sine tilhørere? 3) Hvordan positionerer fortælleren sig i forhold til sig selv? Det sidste punkt har med fortællerens troværdighed på tværs af kontekster at gøre. Bamberg hævder, at vi altid konstruerer et lokalt – eller til konteksten bundet – svar på spørgsmålet 'hvem er jeg?'. Dette 'selv' er interaktionelt forhandlet ud fra de krav, som fortælleren forestiller sig, at konteksten rejser om at gøre indtryk på, lægge afstand til, forsvare eller hævde. Bamberg henter hos Crawford (1996) et slående eksempel, der viser hvordan en 13-årig pige fortæller om den samme begivenhed to gange og betoner sit eget engagement i den på vidt forskellig måde:

The first account takes place in a classroom context and is given to a female acquaintance of the same age:

Narrative 1

We were talking on the phone from the hotel ... to this kid John ... for three hours, and the phone bill came up to fifteen dollars, for one night, my Mom was like wicked mad at us.

At another occasion, the same situation is presented to her best friend (female) and two overhearing boys, again in the classroom:

Narrative 2

When I was in Connecticut this weekend, my friends, we were staying for competition, right, and they met this boy, right, so they called him out from the hotel, and he was having phone sex with one of my friends, you know how they have phone sex, right, like, aw, you're wearing this, oh baby, you look so fine, you know, and all, they're having phone sex, I was sitting there, I was cracking up, I was like »no sir.« (Bamberg 1997, p. 338).

Således ses det bl. a., hvordan 'we' står overfor 'Mom' i den første narrativ, mens 'they' står i et modsætningsforhold til 'I' i den anden narrativ. Hvor pigen selv er aktiv deltager i begivenheden i den første narrativ, udtrykker hun afsky for og lægger distance til, hvad der er foregået, i den anden narrativ. Denne distance er dog samtidig forbundet med en positionering i forhold til tilhørerne, der skal markere hendes viden om det voksne og forbudte, nemlig *phone sex*.

Den tredje form for kontekst er central for de undersøgelser, der fokuserer på, hvilke konsekvenser fortællinger får i institutionelle sammenhænge. Charlotte Linde har med sin artikel *The Transformation of Narrative Syntax into Institutional Memory* (1999) vist, hvordan et institutionspersonale i interaktion med overordnede tager højde for, at den måde, de formulerer sig om bestemte begivenheder på, får konsekvenser for, hvordan rapporter formuleres og dermed også for, hvordan personalet siden kan holdes ansvarligt for det passerede. Cheryll Mattingly viser i sin fine bog *Healing Dramas and Clinical Plots: The narrative structure of experience* (1998), hvordan ergoterapeuter på et hospital løbende tolker deres nyligt invaliderede patienters behov og adfærd og skaber rutiner og bestemte måder at håndtere vanskelige situationer på, der gør det nemmere for begge parter at interagere. Jeg vender tilbage til Mattinglys undersøgelse nedenfor. Også Aronsson og Cederborgs artikel (1994) viser, hvordan familierapeuten forvalter de narrativer, som de enkelte

familemedlemmer bidrager med. Som vi har set bruges analyser af børns narrativer også ofte i en vurdering af, hvordan deres sprogbrug afviger fra gældende normer i skolesystemet med deraf følgende konsekvenser for børnenes samlede skoleforløb.

I det følgende vil jeg give et eksempel på en analyse, der fokuserer på en bestemt *speech event* – nemlig den mellem psykoterapeut og klient. I det kapitel i Kathleen Warden Ferreras bog *Therapeutic Ways With Words* (1994), som jeg vil diskutere, skriver Ferrera sig ind i en tradition for at beskæftige sig med *retellings*, der både rummer Boas, Bartlett og Chafe.

Ferrera understreger på den ene side, at man må forstå narrativen som en del af en interaktionel *proces*, mens hun på den anden side fastholder narrativens selvstændige liv som *produkt*. Hun mener, at den lader sig forstå som 'den samme' over længere tid. Der er en indre spænding imellem at hævde, at narrativen er interaktionelt konstrueret i situationen, og så at hævde, at den har et selvstændigt liv og derfor er 'den samme', hvordan genfortællingssituationen end måtte se ud. Ferrara tematiserer ikke dette spørgsmål, og det er et problem for hendes analyse.

Ferrera opererer med begrebet *narrative expandability*. Hos Bartlett (1932) var genfortællingerne præget af forkortelse og sammenfatning af væsentlige temaer, mens Ferrera i sit materiale kan iagttage den modsatte bevægelse, nemlig at genfortællingerne kan vokse og bliver længere og mere detaljerede, jo flere gange de optræder i materialet. Det, mener jeg, bundes i, at den begivenhed, der omtales i de forskellige narrativer, får forskellige funktioner i det terapeutiske forløb. Det var noget andet, der gjorde sig gældende hos Bartlett, fordi personer netop blev bedt om at genfortælle så nøjagtigt som muligt. Genfortælling eller *retelling* er næppe en dækkende betegnelse for, hvad der foregår i det terapeutiske forløb. Og det er måske deri en del af forklaringen skal findes på, at parterne ikke finder det anstrengende for forløbet, at de må vende tilbage til de samme begivenheder igen og igen.

Der er nemlig forskel på at sige, at vi har en begivenhed som omtales i flere forskellige narrativer og i forskellige sammenhænge og så at hævde, at vi har én narrativ, der optræder i forskellige varianter. Det sidste bliver et problem, fordi Ferrera fastholder narrativen og ikke begivenheden som en konstant, hvad der så fører til et begreb som *narrative expandability*. Begrebet er hult, fordi det skal kunne forklare et fænomen, der ikke har nogen empirisk realitet. Ferrera sætter på den måde et nyt materiale ind i en bestemt tradition for at sammenligne narrativer, selvom

hendes empiri er grundlæggende anderledes: »The discourse analysis here attempts to look at variation in tellings in order to discover a systematic basis for similarity« (Ferrera 1994, p. 55). Hvorfor lave en systematisk sammenligning af noget, som ikke er systematisk ens? Det betyder selvfølgelig ikke, at man ikke skal være optaget af, at klienter henviser til de samme begivenheder igen og igen. Det er interessant både fra en sproglig og en psykologisk synsvinkel: Sprogligt må man se på, hvordan der henvises til begivenheden på samme eller forskellig måde og for det terapeutiske forløb er det vigtigt, at man kan sige noget om, hvorvidt personen er konsistent i sin opfattelse af begivenheden. Og hvis ikke, hvorfor ikke?

Mattingly diskuterer i et kapitel *The mimetic question* (1998) forholdet mellem begivenhed og fortælling og sporer i overensstemmelse med de fleste andre diskussionen tilbage til Aristoteles og hans forestilling om, at man med sproget kan spejle virkeligheden. Hun refererer til denne tilgang som *the realist position*, som hun deler i to. Den første kaldes *the factual approach*. Det er den, der fokuserer på i hvilket omfang det, der fortælles, er sandt. Historievidenskaben har traditionelt haft det som sin primære opgave at undersøge kildernes troværdighed. På baggrund af et stort materiale om den samme begivenhed forsøger historikeren at skabe et billede af begivenheden, som er så tæt på sandheden som muligt. *The subjectivist approach* er derimod ikke i samme grad interesseret i, hvad der virkelig skete. I stedet beskæftiger den retning sig med, hvordan det enkelte vidne til eller den enkelte deltager i begivenheden oplevede, hvad der foregik. Hvordan fortolker, forstår og skaber det enkelte menneske mening ud af de oplevelser, det har. Denne tilgang skelner altså imellem den historiske sandhed og den sandhed, som det enkelte menneske når frem til igennem sine narrativer. Det er fælles for de to tilgange, at de ikke anfægter, at der er en virkelighed bag narrativen, som den i et eller andet omfang søger at afspejle.

Mattingly diskuterer også *the anti-mimetic position*: Det har traditionelt været antropologens opgave først at leve sig ind i og siden formidle, hvordan et folk eller en kultur eller en særlig gruppe af mennesker forstår deres egen virkelighed. Det har antropologen gjort ved løbende at indsamle data, herunder en lang række narrativer. Antropologen har imidlertid lige siden Boas været skeptisk overfor de historier, han eller hun har fået fortalt. Det har været almindelig praksis at forsøge at indsamle supplerende materiale, der enten kunne underbygge eller betvivle historierne. Når dataindsamlingen er overstået, klassificerer og bearbejder antro-

pologen sit materiale. Den rapport eller den bog, der bliver skrevet på baggrund af feltarbejdet og formes inden for en akademisk diskurs, betragtes derefter som et sandt udsagn om denne kultur.

Men den postmodernistiske bølge har selvfølgelig også påvirket antropologers måde at arbejde på. De forsøger ikke længere i samme grad at nå frem til én sandhed eller én forklaring af sammenhænge i det observerede, sådan som Boas gjorde. De mener heller ikke, det er muligt. Det er snarere narrativerne for deres egen skyld, der interesserer dem. Det, at de er tvetydige og selvmodsigende og ikke svarer til andre rapporter om, hvordan noget er foregået, er hele attraktionen ved dem. Samtidig problematiseres antropologens egen etnografi i særlig grad. Han eller hun bliver sig meget bevidst, at etnografien i sig selv består af narrativer, som i et sirligt tilrettelagt mønster er antropologens egen konstruktion. Dermed reduceres den autoritative, akademiske stemme. Ved at præsentere en række begivenheder og indtryk og fortolkninger på en bestemt måde, foregiver etnografien en sammenhæng, som i virkeligheden er en fiktion.

I sin måde at udnytte Aristoteles på i forhold til den narrative analyse, hævder Mattingly, at narrativen afspejler virkeligheden i det omfang, den omsætter dens begivenheder på en sådan måde, at de får et plot, et motiv, en pointe. Derfor er det sådan, at »The purpose of a narrative is not simply to tell what happened but to provide a moral perspective on past events« (Mattingly 1998, p. 29). For Aristoteles var narrativen – eller dramaet – en form for imitation af erfaringen – men det var også hævet op over virkeligheden i kraft af dets evne til at fortolke og tilføre trivialiteterne et plot og poesi.

Mattingly påpeger, at nok har vi længe beskæftiget os med den narrative struktur, men ingen har beskæftiget sig med at undersøge »the structure of lived experience« (p. 44). Vi har ifølge Mattingly en falsk forestilling om gabet imellem erfaringen og narrativen, for også virkeligheden er narrativ, som Køppe formulerer det (1998). Hun mener, at vi har brug for en teori om *emergent meaning*: En sådan skulle tage højde for 1) fortællerens medbragte sociokulturelle historie og den umiddelbare kontekst for narrativen; 2) tage højde for sproget som narrativens dominerende fremtrædelsesform, men også inddrage de ikke-sproglige handlinger; 3) en sådan teori skulle kunne redegøre for den fælles forståelse inden for socialt og kulturelt afgrænsede *speech communities*, men også for den individuelle betydning, det indre landskab, der former den enkeltes motiv, længsel, følelser og overbevisning.

Mattingly mener, at når vi handler i virkeligheden, leder vi allerede ef-

ter narrativen i den øjeblikkelige situation. Fra sit eget datamateriale ved hun, hvordan ergoterapeuter løbende er optaget af at tyde deres patienters adfærd og handlinger. Da de ser det som deres opgave, er de i en vis forstand allerede læsere af fortællinger, som foldes ud for øjnene af dem. De navigerer ikke bare ud fra egne motiver og plots, de læser hele tiden andres adfærd og handlinger for at kunne forstå, hvad der motiverer dem. De prøver altså at finde den fortælling, der gør det, de ser, meningsfuldt. På den måde formes narrativen ikke bare af fortiden. Narrativen former også fremtiden. Rekontekstualiseringen skal ses i forhold til det, man kunne kalde entekstualisering, eller det, Mattingly refererer til som *emergent meaning*. Dermed anes også konturerne af en fjerde form for kontekst, som ikke er med i oversigten ovenfor. For kan den indfanges i sproget?

Elinor Ochs' model

Elinor Ochs har udviklet og afprøvet sin model i forbindelse med analyser af to meget forskellige former for datamateriale. Hun laver analyser af de isolerede narrativer, men hun adskiller sig også fra Labov og Hymes ved at fokusere på den interaktionelle produktion af dem. Hun interesserer sig både for det forhold, at narrativen tager form efter den interaktion, den indgår i, og for det forhold, at man kan være fælles om at skabe og formulere en narrativ i situationen. Hun er god til at fange narrativen dér, hvor den anfægtes, afprøves eller formes i skæve sammenhænge, som følgende eksempel i simpel gengivelse viser:

- Mom: We didn't *laugh* believe me.
 Rhoda: *Yes you did* – you started to *laugh*.
 Corky: (*shaking head no*) hh
 (*Mom looks to Corky for confirmation of memory*)
 Mom: I don't think we did – I had to go-
 Rhoda: YES YOU DI:D!

Her viser Ochs (1997, p. 187), hvordan Rhoda beskylder sin familie for at have grinnet af hende i en for Rhoda pinagtig situation. Moderen og de to børn må derfor forhandle om, hvad der foregik for at kunne nå frem til en form for gensidig forståelse. På den måde skaber vi os selv og hinan-

den igennem interaktion. Vores identitet, troværdighed og *moral perspective* afhænger af, om vi møder accept, forståelse og opbakning i interaktionen. Vi må løbende afprøve og forhandle om værdien af det, vi har at bidrage med, og om vores måde at handle på i en bestemt situation var rigtig eller forkert. Det finder vi ud af, når vi møder en reaktion fra dem, vi taler med. Således tror jeg ikke bare, at moderen giver udtryk for, at hun er i tvivl, når hun siger *I don't think we did*. Ved at formulere sig på den måde gør hun det lettere for sig selv at give datteren en undskyldning. Narrativer har både en identitetsskabende og en socialiserende funktion og på den måde vedrører de ikke bare noget, der har med fortiden at gøre, som også Mattingly viste. De skærer sig ind i fremtiden.

Eksemplet er taget fra det *Family Dinner Corpus*, som Ochs og hendes medarbejdere har fået ved at video- og båndoptage 20 hvide amerikanske familier over to aftener. Familierne har en hhv. lav, middel og høj SES (socio-økonomisk status). I de to artikler (Ochs et al. 1989/1996 og 1992) er det kun samtaler og narrativer fra de socialt bedre stillede familier, der analyseres. Det fremgår ikke direkte, men kræver et større arbejde af læseren at nå frem til. Social klasse er altså på trods af tilrettelæggelsen af dataindsamlingen ikke i fokus i de to artikler. Det kan have noget at gøre med, at der er mange forskellige måder at spise middag på: I nogle familier spiste man ikke sammen, i andre familier så man fjernsyn, mens man spiste, og i atter andre var aftenmåltidet underlagt både ritualer og regler. Man bad bordbøn, man skulle spørge, om man måtte rejse sig fra bordet, børnene skulle sidde pænt, spise pænt, spise noget bestemt, spise en vis mængde, spise op o.s.v. Forfatterne havde på forhånd lagt en kategori ned over materialet og fremhævet dens betydning. Det viste sig så, at kategorien ikke var lige vigtig for alle familier, og at de forskellige familier forholdt sig forskelligt til det at spise aftensmad. Det er i sig selv en interessant observation.

Forfatterne deler materialet i to: De familier, der var fælles om måltidet – *centralized arrangement type* – og så de familier, der spiste på forskudte tidspunkter – *decentralized arrangement type*. Set fra en socialiseringsmæssig synsvinkel kan der være fordele og ulemper ved begge former: De børn, som er underlagt regler og ritualer, er også underlagt forældrenes autoritet på en helt anden måde end de børn, som spiser, når det passer dem. Til gengæld får de børn, der spiser med deres forældre, langt større mulighed for at indgå i samtaler, hvor de kan afprøve, udfordre, spørge og fortælle. Det ville have været interessant, om forfatterne kunne have vurderet, hvor meget bedre muligheder disse børn havde for

at øve sig i det, det er vigtigt at kunne i skolen. Men det har de selvfølgelig svært ved at sige noget om, for de ved ikke, om de andre børn får de samme muligheder i andre sammenhænge. Heri ligger begrænsningen i den form for dataindsamling, der fokuserer på en bestemt type interaktion eller en bestemt kontekst for interaktion.

Forfatterne må nøjes med at hævde, at middagsbordssamtalerne udgør en form for *opportunity space*, der giver forskellige muligheder for forhandling mellem børn og voksne. De viser, hvordan familiemedlemmerne ofte er fælles om narrativerne som *co-authors*, og at narrativerne udfoldes i et felt af *co-cognition*. Denne del har ingen hidtil har været opmærksom på – at der er en forbindelse imellem det, at man på det sociale plan er fælles om at fortælle, og det at man på det kognitive plan er fælles om at nå frem til en løsning på *story problems*.

Forfatterne fokuserer på det fællesskab og den bekræftelse af fællesskabet, der opstår, når man er sammen om både formulering og forståelse. Fortællingerne skabes *collectively* og *dialogically*. Det er et fælles ansvar, at det narrative forløb føres til ende på en måde, der er tilfredsstillende for alle parter. Samtidig er fortælleren selvfølgelig sårbar overfor de udfordringer, de andre familiemedlemmer giver. Forfatterne hævder, at måden at løse problemer på i fællesskab er med til at strukturere de forskellige familiemedlemmers indbyrdes relationer, deres normer og værdier og verdensopfattelse.

Bogen *Constructing Panic* (1995) er et resultat af et samarbejde mellem psykologen Lisa Capps og lingvisten Elinor Ochs. Igennem to år har de fulgt Meg, som er gift, har to mindre børn og er i begyndelsen af 30'erne. Hun lider af agorafobi, hvad der i flere år har afholdt hende fra at bevæge sig uden for en radius af få kilometer fra sit hjem. Hun fortæller Capps om sine angstanfald, og Capps og Ochs analyserer de mange narrativer.

Forfatterne interesserer sig for, hvordan Meg forholder sig til det, der sker, mens det sker, og efter det er sket. Ved at analysere narrativen med udgangspunkt i begrebet plot, der adskiller »a list of events« fra »a story of events« (Schiffrin, 1994), bliver narrativens struktur synlig. Igennem plottet, igennem konstruktionen af begivenhedernes forløb afslører fortælleren sin synsvinkel. Det indebærer, at visse ting i narrativen præsenteres som værende gået forud for andre eller som værende skyld i, at noget andet kommer til at ske. F.eks. fortæller Meg om, hvordan en trafikprop på motorvejen går forud for og forårsager et af hendes panikanfald.

Capps og Ochs argumenterer for, at fortællingens plot svarer til en *teo-*

ri – en teori om hvordan noget foregik. Begge dele – både plot og teori – afspejler nemlig fortællerens forsøg på at give *en forklaring* på, hvad der skete. Vi plejer at forbinde teoribegrebet med videnskabelig diskurs, men alle fortællinger rummer mindst én teori om, hvordan noget er foregået.

Det er en meget anderledes måde at gribe narrativer an på end Labovs. Labov skelnede imellem det referentielle – som angav et kronologisk forløb i virkeligheden – og det evaluerende – som angav fortællerens holdning til det, der var sket. De to narrative funktioner gør han en dyd ud af at holde adskilt. Hele den strukturelle analyse hos Labov hviler på det grundlag. Capps og Ochs integrerer, hvad der hos Labov er adskilt. Når man har identificeret plottet, kan man se, hvilken teori fortælleren har om, hvad der er foregået.

Man tager udgangspunkt i den *problematic event* eller *key event*, som fortællingen handler om. Både hvad tidsforløb og årsag-virkning angår, er begivenheden forbundet med et bestemt *setting*; et bestemt sted og en bestemt situation. Det, der sker – *the problematic event* – vil få personen til at reagere. I sine fortællinger gør Meg altid noget for at afhjælpe sit panikanfald. Det kan karakteriseres som et forsøg på at løse problemet. Når det *attempt* mislykkes, hvad det altid gør i Megs historier (det er bl.a. det, der gør det muligt at fremhæve det som selvstændigt strukturelement) så får det en konsekvens – en umiddelbar konsekvens eller en varig *consequence*. Endelig udløses en reaktion på det hele hos fortælleren. Reaktionen kan både være af handlingsmæssig og følelsesmæssig karakter og er ofte begge dele. Capps og Ochs kalder det for *psychological response*.

Denne struktur i plottet hos Meg giver os en mulighed for at se ind i hendes egen måde at forstå sin sygdom på. Megs fortællinger afdækker hendes forestillinger om, hvad der er normalt og unormalt, rationelt og irrationelt. Analysen tegner et billede af Megs situation, sådan som hun selv ser den. Men det er ikke nok. Analysen skal også kunne gå bag om Meg og forklare, hvordan hun skaber det billede af sig selv, og hvad der skal til for at ændre på det, så hun kan blive rask.

Spørgsmålet er altså derfor: Hvordan bevæger man sig fra det ene analytiske niveau til det andet?

På overfladen eller i den umiddelbare analyse af plottets struktur har Meg den teori, at panikanfaldene er en irrationel reaktion på at opholde sig et bestemt sted på et bestemt tidspunkt. Meg kan tilsyneladende ikke adskille følelsen af panik fra særlige steder. Hendes strategi er derfor at undgå at opholde sig på de steder, hvor hun forestiller sig, at panikken vil

gribe hende. Agorafobien holdes i live igennem disse fortællinger og genfortællinger, der rekonstruerer følelsen af panik.

Fortællingerne frembyder imidlertid også en anden teori om baggrunden for, at panikanfaldene opstår. Denne teori er ikke bevidst for Meg selv. Hun indleder alle sine fortællinger med at udtrykke et forbehold over for at deltage i en bestemt aktivitet. I fortællingen forklarer hun, hvorfor hun ikke har lyst til at medvirke, men forud for den virkelige begivenhed kommunikerer hun ikke disse forbehold til sine forældre, sin mand eller sine børn. I stedet deltager hun alligevel, og så går der panik i hende. Den anden teori forbinder altså anfaldene af panik med et særligt kommunikativt dilemma og ikke med særlige steder.

Det ene analytiske niveau har med fortællerens psykologiske univers at gøre, som det kommer til udtryk i fortællingerne, mens det andet analytiske niveau har at gøre med lingvistens måde at nå bagom narrativerne på. Den anden teori vokser ud af narrativernes egen struktur. Man må altså begynde med at analysere narrativerne fra fortællerens egen synsvinkel og præcisere, hvad det er for en teori, fortælleren har om det, der er sket. Man skal indkredse det psykologiske univers, fortælleren lever i. Først derefter kan man se på, om narrativerne i sig selv tilbyder en anden teori, som er i konflikt med eller delvis uoverensstemmende med fortællerens egen eksplicite teori. Det er et godt eksempel på, hvad sprogvidenskabens udforskning af narrativer kan bruges til i psykologien.

Sammenfatning

Der er således sket en bevægelse fra at se og analysere narrativer som isolerede størrelser til at fokusere på dem, som de optræder i et længere diskursivt forløb. Refleksionen over forholdet mellem erfaring og fortælling har hos Ochs ført til en opmærksomhed over for narrativen som en teori om virkeligheden og ikke – som hos Labov og Waletzky – som en afspejling af samme. Hymes beskæftiger sig kun indirekte med dette spørgsmål. Han interesserer sig for narrativens indre organisation og for de kognitive implikationer heraf. Han har påpeget, at meget forskelligartede narrativer med fordel kan analyseres ud fra de principper, der gælder for *verse analysis*.

Samtidig er der sket en bevægelse fra at fokusere på narrativen som produkt til at indfange den *in the making*, mens den formes i processen.

Ochs fokuserer på den måde, man rækker ud til omverdenen på igennem sine narrativer, ligesom man afprøver, hvad der er moralsk acceptabelt, og afvejer, hvordan man præsenterer sig bedst muligt. Hvor kronologi eller *sequence* er afgørende hos Labov, fokuserer Hymes på *equivalence*, mens Ochs er optaget af *point of view* og den skjulte dialog og den forhandling, der foregår mellem parterne i interaktionen. Hvert af de tre spor vidner om et stærkt socialt engagement og bidrager med modeller, der endnu har et stort potentiale. De kan fortsat udnyttes i den analyse, der er sociolingvistik forankret og beskæftiger sig med samfundsmæssige spørgsmål af betydning. Her har Hymes' metodologi vist sig stærk og nødvendig, selv om den spiller en mindre rolle for hans egne analyser af narrativer.

Noter

1. Denne sidste iagttagelse skylder jeg én af mine studerende, Jacob Thøgersen.
2. Man kunne også indvende, at tildelingen af strukturelementet 'orientering' skyldes verbets tid i pluskvamperfektum. Ifølge Labov er narrativsætninger »independent clauses with verbs in the indicative mood and (in English) one of three tenses: the preterit, the historical present or the past progressive« (Labov 1982, p. 225). Jeg kan ikke gennemskue, hvordan Møller oversætter det forhold til dansk.

Litteratur

- Ainsworth-Vaughn, Nancy (1998): *Claiming Power in Doctor-Patient Talk*. Oxford: Oxford University Press.
- Aronsson, Karin og Ann-Christin Cederborg (1994): Conarration and voice in family therapy: Voicing, devoicing and orchestration. *Text*, Vol.14, no. 3, pp. 345-370.
- Bamberg, Michael G.W. (red.) (1997): Oral Versions of Personal Experience: Three Decades of Narrative Analysis. *Journal of Narrative and Life History*, Vol. 7, nos. 1-4.
- Bamberg, Michael G.W. (red.) (1997): Positioning Between Structure and Performance. *Journal of Narrative and Life History*, Vol. 7, nos. 1-4, pp. 335-342.
- Bartlett, Frederic C. (1932): *Remembering: A study in experimental and social psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Beals, Diane (1998): Reappropriating Schema: Conceptions of Development From Bartlett and Bakhtin. *Mind, Culture, and Activity*, Vol. 8, no.2, pp. 3-24.
- Bernstein, Basil (1971): *Class, Codes and Control, Vol. 1: Theoretical Studies Towards a Sociology of Language*. London: Routledge & Kegan Paul.

- Bernstein, Basil (1973): *Class, Codes and Control: Applied Studies Towards a Sociology of Language*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Bright, William (1982): Literature: Written and Oral. I Deborah Tannen (red.) *Analyzing Discourse: Text and Talk*. Washington D.C.: Georgetown University Press.
- Bruner, Jerome (1986): *Actual Minds, Possible Worlds*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Bruner, Jerome (1990): *Acts of Meaning*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Burke, Kenneth (1945): *A Grammar of Motives*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Cazden, Courtney (1988): *Classroom Discourse: The Language of Teaching and Learning*. Portsmouth: Heinemann.
- Capps, Lisa og Elinor Ochs (1995): *Constructing Panic*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Chafe, Wallace (1994): *Discourse, Consciousness, and Time: The flow and displacement of conscious experience in speaking and writing*. Chicago: Chicago University Press.
- Chafe, Wallace (1998): Things we can learn from repeated tellings of the same experience. *Narrative Inquiry*, Vol. 8, no. 2, pp. 269-285.
- The Copenhagen Study in Urban Sociolinguistics* (1991): Frans Gregersen og Inge Lise Pedersen (red.). København: C.A. Reitzels Forlag
- Crawford, V. (1996): *Identity construction in conversational narratives*. Unpublished masters thesis, Clark University, Department of Psychology, Worcester, MA.
- Duranti, Alessandro (1997): *Linguistic Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Duranti, Alessandro og Charles Goodwin (red.) (1992): *Rethinking Context: Language as an interactive phenomenon*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fairclough, Norman (1995): *Critical Discourse Analysis*. Longman: London.
- Ferrera, Kathleen Warden (1994): *Therapeutic Ways With Words*. Oxford: Oxford University Press.
- Garfinkel, Harold (1967): *Studies in Ethnomethodology*. New Jersey: Prentice Hall.
- Garfinkel, Harold (1972): Remarks on Ethnomethodology. I J.J. Gumperz og D. Hymes *Directions in Sociolinguistics: The ethnography of communication*. New York: Holt, Rinehart and Winston Inc.
- Gee, James Paul (1989): Two Styles of Narrative Construction and their Linguistic and educational Implications. *Discourse Processes*, vol. 12, no. 3.
- Gee, James Paul (1991): A Linguistic Approach to Narrative. *Journal of Narrative and Life History*, Vol. 1, no. 1, pp. 15-39.
- Gee, James Paul (1996): *Social Linguistics and Literacies: Ideology in Discourses* (2nd ed.) London: Taylor & Francis.
- Gee, James Paul (1997): Thematized Echoes. I *Journal of Narrative and Life History*, Vol. 7 nos. 1-4, pp.189-196.
- Goffman, Erving (1974): *Frame Analysis: An essay on the organization of experience*. New York: Harper & Row.

- Goffman, Erving (1983): Felicity's Condition. *American Journal of Society*, Vol. 89, pp. 1-53.
- Hanks, William F. (1996): *Language and Communicative Practices*. Boulder: Westview Press.
- Halliday, M.A.K. og J.R. Martin (1993): *Writing Science: Literacy and Discursive Power*. London The Falmer Press.
- Hasan, Ruqaiya og Geoff Williams (red.) (1996): *Literacy in Society*. London: Longman.
- Heath, Shirley Brice (1983): *Ways With Words: Language, life, and work in communities and classrooms*. New York: Cambridge University Press.
- Holmgaard, Jørgen (1994): Narrativitet: Et forskningsfelts forvandlinger. *Kultur og Klasse* 76, pp. 9-42.
- Hymes, Dell (1972): Introduction. I *Functions of Language in the Classroom*, C.B. Cazden, V.P. John, D. Hymes (red.) New York: Teachers College Press.
- Hymes, Dell (1981): *In vain I tried to tell you: Essays in Native American Ethnopoetics*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Hymes, Dell (1996): *Ethnography, Linguistics, Narrative Inequality: Toward an Understanding of Voice*. London: Taylor & Francis.
- Hymes, Dell (1998): When is Oral Narration Poetry? *Pragmatics*, Vol. 8, no. 4, pp. 475-500.
- Jakobson, Roman (1960): Closing Statement: Linguistics and Poetics. I Thomas A. Sebeok (red.) *Style in Language*, pp. 350-377. Cambridge: The Technology Press.
- Jefferson, Gail (1978): Sequential Aspects of Storytelling in Conversation. I Jim Schenkein (red.) *Language, Thought, and Culture: Advances in the study of cognition*. New York: Academic Press.
- Køppe, Simo (1998): Virkeligheden er narrativ. *Kritik 131*. København: Gyldendal.
- Labov, William (1972): *Language in the Inner City*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov, William (1982): Speech actions and reactions in personal narrative. I Deborah Tannen (red.) *Analyzing Discourse: Text and Talk*. Washington D.C.: Georgetown University Press.
- Labov, William (1997): Some further steps in narrative analysis. *Journal of Narrative and Life History*, Vol 7, no. 1-4, pp. 395-415.
- Labov, William og Joshua Waletzky (1967/1997): Narrative analysis: Oral versions of Personal Experience. *Journal of Narrative and Life History*, Vol 7, no. 1-4, pp. 3-38.
- Labov, William og David Fanshel (1977): *Therapeutic Discourse*. New York: Academic Press.
- Linde, Charlotte (1993): *Life Stories: The Creation of Coherence*. New York: Oxford University Press.
- Linde, Charlotte (1999): The Transformation of Narrative Syntax into Institutional Memory. *Narrative Inquiry*, Vol. 9, no., pp. 139-174.
- Linell, Per (1998): Discourse across Boundaries: On recontextualizations and the blending of voices in professional discourse. *Text*, Vol. 18, no. 2, pp. 143-157.

- Mattingly, Cheryll (1998): *Healing Dramas and Clinical Plots: The narrative structure of experience*. Cambridge MA: Cambridge University Press.
- Mehan, Hugh (1979): *Learning Lessons*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Michaels, Sarah (1981): »Sharing Time«: Children's narrative styles and differential access to literacy. *Language in Society* 10: 423-442.
- Michaels, Sarah (1986): Narrative presentations: An oral preparation for literacy with first graders. I *The Social Construction of Literacy*, J. Cook-Gumperz (red.) Cambridge: Cambridge University Press.
- Mishler, Elliott G. (1986): *Research Interviewing: Context and Narrative*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Møller, Erik (1993): *Mundtlig Fortælling – fortællingens struktur og funktion i uformel tale*. København: C.A. Reitzels Forlag.
- Ochs, Elinor (1997): Narrative. I Teun A. van Dijk (red.) *Discourse as Structure and Process*. London: Sage.
- Ochs, Elinor, R.C. Smith og C.E. Taylor (1989/1996): Detective Stories at Dinnertime: Problem Solving Through Co-Narration. I *Disorderly Discourse*. Oxford: Oxford University Press.
- Ochs, Elinor, C.E. Taylor, D. Rudolph, R. Smith (1992): Storytelling as a Theory-Building Activity. *Discourse Processes*, Vol. 15, pp. 37-72.
- Propp, Vladimir (1958/1968): *Morphology of the Folktale*. Austin: University of Texas Press.
- Psyke & Logos: *Narrativitet*. Årgang 17, nr. 1, 1996. København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Ricoeur, Paul (1984): *Time and Narrative*, Vol. 1. Chicago: University of Chicago Press.
- Ricoeur, Paul (1986): *Time and Narrative*, Vol. 2. Chicago: University of Chicago Press.
- Ricoeur, Paul (1988): *Time and Narrative*, Vol. 3 Chicago: University of Chicago Press.
- Sacks, Harvey (1972): On the Analyzability of Stories by Children. I J.J. Gumperz og D. Hymes (red.) *Directions in Sociolinguistics: The ethnography of communication*. New York: Holt, Rinehart and Winston Inc.
- Sacks, Harvey, E.A. Schegloff og G. Jefferson (1974): A Simplest Systematics for the Organization of Turn-Taking for Conversation. *Language*, Vol. 50, no. 4, pp. 696-735.
- Schiffrin, Deborah (1994): *Approaches to Discourse*. Oxford: Blackwell.
- Schiffrin, Deborah (1996): Narrative as Self-portrait. *Language in Society*, Vol. 25, no. 2, pp.167-203.
- Tannen, Deborah (1989): *Talking Voices: Repetition, dialogue and imagery in conversational discourse*. Cambridge MA: Cambridge University Press.
- Tedlock, Dennis (1983): *The Spoken Word and the Work of Interpretation*, Philadelphia: University of Philadelphia Press.
- White, Hayden (1987): *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- White, Hayden (1999): *Figural Realism: Studies in the Mimesis Effect*. Baltimore: John Hopkins University Press.